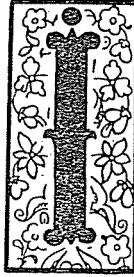

Tasavvuf

Ma'ruf el-Kerhî

(V. 201/816)

Dr. Ahmed Subhi
FURAT

slâm tasavvufunun hicri III. asırdaki süratli inkişâfında münakaşa götürmez paya sahip olan Ebû Mahtûz Ma'ruf b. el-Firûzân el-Kerhî (1), Bağdad'ın Kerh adındaki mahallesindedoğmuştu (2). Hakkında sarîh bir kayda tesadüf edilmeyen doğum tarihi, III. hicri asrın hemen başındaki vefatı nazarı itibara alınrsa, II. hicri asrın ilk çeyreğinde olmak icap eder. Aynı asrın büyük zâhidlerinden Dâvûd et-Tâî (v.165/781) ile olan münasebeti de bu tahmini takviye edmektedir.

Mârûf el-Kerhî nasrânî bir âileden geliyordu (3). Küçük yaşta iken ebeveyni onu bir mürebbiyeye vermişti. Rivâyete göre, kendisine hıristiyan terbiye ve eğitimi aşılacak istenen Mârûf, daha bu yaşta teslis adikesinin tenâkuzunu hissetmiş, hocasının baskısına rağmen Allah'ın tek olduğuna dair kanaatini izharından geri kalmamış ve neticede şiddetli dayak yüzünden kaçmıştı. Ama, kendisini pek seven ebeveyni onun birgün döneceğinden ümidlerini kesmemişlerdi. Hatta «Oğlumuz hangi dine girmiş olarak gelirse biz de ona uyarız» diyorlardı. Nihayet bu arada Âîf b. Mûsâ er-Rızâ'nın elinde müslüman olan Mârûf evine dönmüş, kapıyı vuruyordu:

- Kim o?
- Mârûf
- Hangi dindensin?
- Hanefî dininden

Vaadlerine sadakat gösteren ebeveyni onu içeri aldılar ve ayrıca kendileri de müslüman oldular (4).

Mârûf'un Âli b. Mûsâ er-Rızâ'nın elinde müslüman oluşu mevzûunda, bilhassa şîî mutasavvıflar tarafından ehemmiyetle durulmuştur. Hatta onun, er-Rızâ'nın müridi ve zâviyesinin kapıcı-

1) Toplu halde isminin Ebu'l-Hasan Mârûf b. Firûz (yahut Âli) olduğu da zikredilir. (Bk. Menâkıb Mârûf el-Kerhî Şehîd Âli Paşa Kütüp., No. 1424, var. 2b). Mâsûmalîşâh, Âli isminin islâmiyeti kabûlden sonra Firûz yahut Firûzân yerine alındığı kanaatindedir (Bk. Tarâik 'ul-hakâik, II, 289).

2) Bk. Târihu Bağdad, XIII, 199.

3) Tezkiret-ul-evliya I, 241; Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 3a.

4) Tezkiret-ul-evliya, I, 242, Şezerât'uz-zeheb, I, 360; Mir'ât'ul-cinân, I, 460-1; Tarâik'ul-hakâik, II, 288.

sı olduğu da ileri sürülmüştür. Ancak Meclisi'nin, Ayn'ul-hayât'ta zikrettiği gibi, Mârûf'un bu taraflarına Terâcüm-i ahvâlden bahseden kitaplarda temas edilmeyiş, durumun aydınlanmasına imkân vermemektedir (5).

Görüldüğü gibi aslen hıristiyan bir âileye mensup olmakla beraber, küçük sayılabilecek bir yaşta hidâyeti rabbâniye mazhar olan Mârûf, girdiği bu din'in icâbatına uygun bir tarzda yaşamaya başlamıştı. Ve işte bu sıralarda bir gün Kûfe'de, meşhur zâhid İbn'us-Semmâk'ın vaazına rastlamıştı. Bizzat kendisi anlatıyordu : «Kendisine İbn'us-Semmâk denilen bir zât vaaz ediyordu. Bir ara «Kim Allah'tan tamamiyle yüz çevirirse, Allah ta ondan tamamiyle yüz çevirir; kim Allah'a kalbiyle yönelirse Allah'ta ona rahmetiy'e yönelir..» demişti. Bu sözü kalbimde yer etti; Allah'a yöneldim ve meggul olduğum diğer bütün şeyleri bıraktım» (6).

Mârûf el-Kerhî, Dâvûd et-Tâî'nin birçok sohbetlerinde bulundu. (7). Hatta bu arada Belr b. Huney's ve Er-Rebi b. Subayh'tan birçok hadisler de rivâyet etti (8). Fakat rivâyetten ziyade ibadetle megguliyeti naklettiği birçok hadisleri kaydetmesine engel olmuştu. Ve bu yüzden de Ebu Abdirrahmân es-Sulemi, onun rivâyet ettiği sadece bir hadisi (9). Ebû Nuaym el-İsfahânî iki hadisi (10), İbn'ul Cevzi ise ancak yedi hadisi kaydedebilmişlerdir. (11). Mârûf'ul Kerhî'nin, Câfer b. Muhammed es-Sâdık'tan da bazı rivâyetlerde bulunduğu zikredilmiş (12) ise de bunun Mârûf el-Mekki ile karıştırılması neticesinde olduğu da ileri sürülmüştür (13).

Bu büyük sûfi şahsında top'adıgı ilim ve takvâ ile devrinin bütün büyüklerinin takdir ve hürmetini cethetmişti. Rivâyete göre büyük fakih Ahmed b. Hanbel ile Yahyâ b. Muîn onun çeşitli mevzularda düşüncelerini kaydetmek için meclisine g'derlerdi (14). Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullâh anlatıyor: Babamın top'antılarından birinde Mârûf el-Kerhî'nin zikri geçmişti. Cemaatten biri «Onun ilmi azdır» deyince, babam: «Sus! ilimden ancak Mârûf el-Kerhî'nin ulaştığı şey arzu edilir» demişti (15). Nitekim Ahmed b. Hanbel diğer bir seferinde oğlunun «Baba, Mârûf'ul-Kerhî'nin ilmi var mı?» sorusuna: «Ey oğlum ilmin başı Allah korkusu ondadır» diyecektir (16). Meşhur Süfyân b. Uveyne, Bağdad'tan karşılaştığı bir topluluğa: «Aranızdaki büyük âlim zât nasıl?» diye sormuş; onların «O da kim?» şeklindeki karşılığı üzerine «Ebû Mahfûz Mârûf'u kasediyorum» demişti. İyi olduğunu öğrenince de şöyle devam etti: «O aranızda o'dukça bu şehir halkı iyi vaziyette devam eder..» (17).

Meclislerine devam eden Abdullâh b. Muhammed el-Varrâk'ın «Onda te-fekkürden başka birşey yoktu» (18) diye bahsettiği Mârûf'ul Kerhî'nin üzerinde ısrarla durduğu hususlardan biri de kulun amel dünyası idi. Onca amel, muvaffakiyetin en sağlam ve haklı kaynağıdır. Üstadı Dâvûd et-Tâî'nin arkadaşlarından birinin: «Ameli terk etmemelisin! Zira amel seni, Rabb'inin rızasına yaklaştırır» şeklindeki tavsiyesi karşısında «Bu hangi amel?» diye sormuş ve şu cevabı almıştı: «Rabbe itaate devam etmek; müslümanlara hizmette bulunmak ve onların iyiliklerini istemek» (19). Şamlı büyük sûfi Ebû Suleymân ed-Dârâni (v.215/830), bir seferinde Mârûf'ul-Kerhî'ye: «Allah'a itaat edenler buna nasıl muktedir oluyorlar?» demişti. Mârûf bu soru karşısında «Kalblerinden dünya sevg'sini çıkarmakla; eğer onların kalblerinde bir

5) Tarâik'ul-hakâik, II, 300-4.

6) Er-Risâlet'ul-Kuşeyriyye, II, Tezkiret'ul-evliyâ, I, 245; Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 4a; Vefeyât, IV, 320; Mir'ât'ul-cinân, I, 462.

7) Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 4b; Hatta öyle ki onun tasavvuftaki üsdâdının Dâvûd Tâî olduğu kabul edilir (Bk. Er-Risâlet'ul-kuşeyriyye, s. 158; Keşf'ul-mahcûb, 141).

8) Târihu Bağdâd, XIII, 199.

9) Tabakât'us-Sulemi, 86-7.

10) Hilvet'ul-evliyâ, VIII, 367-8.

11) Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 4b-10b.

12) Tarâik'ul-hakâik, II, 298-9.

13) Tarâik'ul-hakâik, II, 299.

14) Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 15a-b.

15) Târihu Bağdâd, XIII, 200; Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 13b.

16) Târihu Bağdâd, XIII, 201; Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 13-b14a.

17) Târihu Bağdâd, XIII, 201; Hilve, VIII, 366; Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 13a.

18) Hilve, VIII, 365; Menâkibi Mârûf el-Kerhî, 13b.

19) Er-Risâlet'ul-kuşeyriyye, 11; Vefeyât, IV, 319.

parça kalmış olsa tek bir secdeyi bile başaramazlar» (2) diyecektir. Ona göre, dünyadan kazanılan şeye sevinmemek, kaybedilenden dolayı da ye'se düşünmemek lâzım; zira hâlis kullar, dünya kendilerine teveccüh ederse, bunu cezâsı müstâcel bir günah kabul ederler. Dünya kendilerinden yüz çevirirse «Sâlih kulların şîârına selâm olsun» derler (21).

Ancak amel'in bir lutfu ilâhî olduğu da unutulmamalıdır: «Allah eğer bir kulun hayrını isterse ona amel kapısını açar, lâf kapısını kapar; kötülüğünü isterse amel kapısını kapayıp lâf kapısını açar» (22). Amelsiz mükâfat bahis mevzuu olamayacağı gibi emek sarfedilmeden talepte bulunmak ta abestir: «Amelde bulunmadan cenneti arzulamak bir nevi günah; sebatsız şefâat beklemek bir nevi gurur; kendisine itâat edilmeyenin rahmetine ümit bağlamaksa cehâlet ve ahmaklıktır» (23).

Şu kadar var ki Mârûf el-Kerhî, mükâfatın haklı sebebi gördüğü ameli, her türlü menfaat düşüncesinden uzak bir halde yapmakta ve Allah'a sırf lâ-yık olduğu ve O'nu sevdiği için ibâdet etmekteydi. Bu husus, yakınlarından birinin: «Ey Ebû Mahfûz, seni ibâdete sevk ve halktan uzaklaştıran nedir?» şeklindeki sorusuna verdiği cevapta açıkça görülür. Mârûf el-Kerhî mezkûr suâl karşısında önces vermiş, fakat yakınımın «Herhalde ölümü hatırlamandır» tarzında konuşması üzerine: «Ölüm de nedir?» demişti. Bununla iktifâ etmeyen yakını, önce «Herhalde kabir ve berzahı hatırlaman», sonra da «Cehennem korkusu ve cennet ümidi olmalı» diye devam edince dayanamamış ve: «Bunlar da nedir? Bunları elinde bulundurmanı seversen, O sana hepsini unutturur; O'nunla senin aranda bir tanışıklık varsa bu sana kâfîdir» (24) demişti. Nitekim o, tasavvufu «Hakikatleri elde etmek..» (25) şeklinde anlıyordu.

Ona göre en üstün zevk Allah'ı tanımak: (ma'rifet) ve O'nu görmektir. Vefâtından sonra Mârûf el-Kerhî'yi rüyasında gören Bağdadlı âbid Ali b. Muvaffak (v.265/878) onun bu gayesinin tahakkuk ettiğini müjdeleyecektir: Rüyamda kendimi cennete sokulmuş buldum. Orada bir sofrada oturan, sağından ve solundan kendisine iki meleğin ikramlarında bulunduğu birini gördüm. Ayrıca cennet kapısının önünde bir'nin durduğunu, kimini de geri çevirdiğini görüyordum. Nihayet en iç kısımda, Allah'a aralıksız bakan birini gördüm. Meleklerle kim olduğunu sordum, «Mârûf el-Kerhî'dir, dediler. O, Allah'a ne cehennemden korktuğu için ve ne cennetini istediğinden ibadet etmemişti; bilâkis O'nu sevdiği için ibâdet etmişti. İşte bunun için Allah ona, kendisine kıyamet gününe kadar bakmasına müsâade etti» (26).

Mârûf el-Kerhî'nin muhtelif eserlerde görülen aşağıdaki sözleri, onun aksettirilmeğe çalışılan ruh dünyasının çeşitli yankılarıdır:

—« Kim Allah'a karşı kibirlenirse, Allah onu perişan eder; kim Allah'a karşı mücadeleye girense, Allah ona boyun eğdirir; kim O'na karşı hileye kalkıştırsa, onu hudâya düşürür; kim O'na tevekkül ederse onu her türlü nimetten istifade ettirir; kim O'na karşı tevâzu gösterirse onu yükseltir» (27).

«Dişi, bir koyun da olsa bakışlarımızı çevirin» (28).

— «Allah'a o şekilde tevekkül et ki O sen'n muallimin, enisin ve şikâyet yerin olsun. Zira (doğrudan doğruya) insanlar sana ne fayda ne de zarar verirler» (29).

— «Ey Allahım bize, Senin bakmak istemediğin kimsenin yüzünü gösterme!» (30) (Mârûf el-Kerhî bu sözü, sultanın zikri sırasında söylemişti).

20) Tabakât'us-Sulemi, 89; Levâkîh, I, 72; İbn-u Cevzi bu suâlin Es-Seri es Sekati tarafından sorulduğunu kaydeder (Bk. Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 22b).

21) Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 21a.

22) Tabakât'us-Sulemi, 87; Hilye, VIII, 361; Tezkiret'ul-evliyâ, I, 243; Tarâik'ul-hakâik, II, 293.

23) Hilye, VIII, 367; Şezerât'uz-zeheb, I, 360.

24) Kût'ul-kulûb, II, 56; İhyâ ulûm'id-din, IV, 266; Tarâik'ul-hakâik, II, 292.

25) Tezkiret'ul-evliyâ, I, 244; Tarâik'ul-hakâik, II, 292.

26) Kût'ul-kulûb, II, 56; İhyâ: IV, 56; Tarâik'ul-hakâik, II, 297.

27) Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 23a.

28) Tabakât'us-Sulemi, 88; Tezkiret'ul-evliyâ, I, 244; Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 24b.

29) Tabakât'us-Sulemi, 87.

30) Hilye, VIII, 364.

- «Salih kullar ne kadar çok! salih kullar arasında sâdıklarsa ne kadar az!» (31).
- «Ârif kimse dünyaya müztar kalırsa, meftûn ise isteyerek döner» (32).
- «Mushaf-ı şerife, anne ve babanın yüzüne bakmak, mescidte oturmak ibâdetdir» (33).
- «Fütüvvet sahiplerinin üç alâmeti vardır: hilâfsız vefâ, menfeatsiz medh ve istemeden verme» (34).
- «Temiz kişilerin kalpleri takvâ ile açılır, iyilikle çiçek verir; fâcirlerin kalpleri ise fisku fücûrla kararır ve sû-i niyetle körleşir» (35).
- «Mehabbet halkın öğreteceği birşey olmayıp Allah'ın lütuflarındandır (36).
- «Velî'lerin alâmeti üçtür: düşünceleri Allah için, meşgûliyetleri Allah hakkında, sığınışları da sadece O'nadır» (37).

Bu sözlerin dışında yazılı herhangi bir eser bırakmamış olan Mârûf el-Kerhî, son derece mütteki ve zâhidâne yaşayışıyla gönülleri fethetmişti. Ahmed b. Hanbel, Bişr b. el-Hâris ve Yahyâ b. Muîn gibi büyük âlim ve zâhidler onu ziyaret ederlerdi (38). Kendisini tâkip eden nesilde, Ahmed b. Hanbel, Bişr b. el-Hâris ve Mansûr b. Ammâr ile birlikte, mezârı Bağdad'ta bulunan dört büyük ve'iden biri kabul ediliyordu. (39). Zâhid ve sûfilere dâir terâcüm-i ahvâl k'ıtapları da yazmış bulunan büyük Arap müellifi İbn'ul Cevzi (v.597/1200) Mârûf el-Kerhî'nin menkübelerini bir araya toplamıştır ki Menâkibu Ma'rûf el-Kerhî isimindeki bu eser, Şehid Ali Paşa kütüphanesinde 1424 numarada kayıtlıdır.

Suhreverdiyye, Mevleviyye, Nûrbahşiyiye, Safeviyye ve diğer birçok tarihatlerin geçecelerinde yer alan (40) Mârûf el-Kerhî aynı zamanda pek geniş bir irşâd ve zikir halkasının şeyhi durumundaydı. Kendisinden sonra bu faaliyet en değerli müridi es-Serî es-Sekafi (v.253/867) tarafından geliştirilecektir. Onun bu geniş muhitinde bulunup kendisinden rivayet etmiş olanlar arasında Esved b. Sâlim (Menâkib, 26b), Muhammed b. Mansûr et-Tûsî (Menâkib, 27a, 36 b, 39 b), Yahyâ b. el-Hasan er-Râzî (Menâkib, 50 b), İnb Şireveyh (Menâkib, 36 a-b, 42 a), Sâbit b.el-Heyssem (Hilye, VIII, 366), Seleme b. Gaffâr (Hilye, VIII, 364), Halef b. Hişâm el-Bezzâz, Zekeriyâ b. Yahyâ el-Mervezi ve Yahyâ b. Ebi Tâlib (Târihu Bağdad, XIII, 199) zikredilebilir.

Kaynakların ekseriyeti Mârûf el-Kerhî'nin, Ali b. Mûsâ er-Ruzâ'nın ziyaretine gelen kalabalık arasında ezilerek vefat ettiğini kaydederler. Fakat bu rivâyete, onun kendi mescidinde münferiden ibadetle meşgul oluşu nazarı itibara alınarak itiraz da edilmiştir (41). Vefatından önceki hastalığı sırasında ettiği «ölürsem gömleğimi sadaka olarak verin; zira ben dünyadan, gelişim gibi çıplak olarak ayrılmak istiyorum» (42) vasiyeti, ilk anda onun bir kaza neticesinde vefat etmediğini düşündürebilirse de mezkûr hastalığın kazadan sonra ortaya çıkabilmesi de muhtemeldir. Vefât tarihi biraz farklı olarak 200,201 ve 204 hicri senelerinde gösterilir. Bağdad'ta Dicle nehri kıyısında bulunan ve 459 hicrideki yangını müteâkip tekrar yapılan türbesi (43) eskiden olduğu gibi bugün de ziyaret edilir (44).

- 31) Tabakât'us-Sulemi, 87; Levâkih, I, 72; Menâkibu Mârûf el-Kerhî, I, 72.
 32) Levâkih, I, 72.
 33) Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 21a.
 34) Tabakât'us-Sulemi, 39; Keş'ul-mahcub, 141; Tezkiret'ul-evliyâ, I, 243.
 35) Tabakât'us-Sulemi, 90; Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 22a.
 36) Tabakât'us-Sulemi, 89; Tezkiret'ul-evliyâ, I, 244.
 37) Tabakât'us-Sulemi, 90; Hilye, VIII, 367; Tarâik'ul-hakâik, II, 293.
 38) Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 15a.
 39) Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 36a.
 40) Bu hususta fazla mâlumat için (Bk. Tarâik'ul-hakâik, II, 306 v.d.d.)
 41) Menâkibu Mârûf el-Kerhî, 54a.
 42) Er-Risâlet'ul-Kuşeyriyye, 11; Hilye, VIII, 362; Vefeyât, IV, 320.
 43) Tarâik'ul-hakâik, II, 367-368.
 44) Tabakât'us-Sulemi, 85; Vefeyât, IV, 319-320.